

**СТАНОВИЩЕ НА ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД ЗА ПРИСЪЖДАНЕ
НА НАУЧНАТА И ОБРАЗОВАТЕЛНА СТЕПЕН „ДОКТОР“**

Автор на дисертационния труд: Марта Георгиева Георгиева

БФ на СУ „Св. Климент Охридски“

Катедра Систематическо богословие

Научна област на Висшето образование: 2. Хуманитарни науки

Професионално направление 2.4 Религия и Теология

Тема на дисертационното изследване: „ЕКЛИСИОЛОГИЧНИ ИЗМЕРЕНИЯ НА СВЕЩЕНОСЛУЖЕНИЕТО ПРЕЗ ПЪРВИТЕ ЧЕТИРИ ВЕКА“.

Изготвил становището: свещ. доц. д-р Стоян Илиев Чиликов; Катедра Теология, Философско – исторически факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Становището е изготвено в съответствие с изискванията на Закона за развитие на академичния състав на Република България, Правилника за неговото прилагане и Нов Правилник за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“, изменен и допълнен от АС на 26.05.2021г.

Рецензирането на материалите е съгласно заповед на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ за назначаване на научно жури, № РД 38-253/28.10.2021г. Марта Георгиева е предоставила всички необходими документи относно процедурата за защита на дисертационния труд.

1. Данни за дисертанта и процедурата

Г-жа Марта Георгиева е завършила магистърска програма при БФ на Софийския университет. Продължава богословското си образование в докторската програма на БФ на СУ за периода 10/01/2018- 10/01/2021г. Изпълнила е Индивидуалния си план и отчислена с право на защита. Дисертационният труд, който ми е предоставен за становище, е обсъден на заседание на катедра „Систематическо богословие“ на БФ на СУ. На същото заседание е взето решение той да бъде допуснат до публична защита. На първото

заседание на научното жури е избран председател и са определени авторите за съставяне на рецензии и становища. Процедурата е спазена и считам, че няма допуснати нарушения.

2. Данни за дисертацията

Дисертационният труд е с общ обем от 188 стандартни компютърни страници. Той съдържа увод, три глави, заключение, използвана литература и приложения относно използването на светоотеческите извори в дисертационния текст. Библиографията обхваща общо 227 библиографски единици. Тя се състои от извори на старогръцки, латински и преводи на български език и критическа литература на латиница, кирилица и новогръцки език.

Текстът на дисертационното изследване е четивен, ясен и добре структуриран в три балансиращи глави. Освен предмет, обект, цели и задачи на научното изследване, в текста е оформена и теза, която е задължителна за всеки дисертационен труд, още повече в областта на Догматическото богословие. Това помага на дисертанта да постави ясно своите задачи, да анализира, да изследва и да прави достатъчно сполучливи изводи. Темата на съчинението е дисертабилна и се отличава със своята актуалност. След защитата на дисертационен труд на подобна тема от прот. Добромир Димитров (БФ на ВТУ) аз лично очаквах да прочета изследване, което представя и друга гледна точка. Мисля, че съчинението на Марта Георгиева е навременно и продължава съвременната научна дискусия в България по темата започната с труда на о. Добромир Димитров. В това отношение принос има предполагам и научния ръководител, който сполучливо е насочил дисертанта не само към формулиране на темата, но и към нейното аргументиране.

3. Оценка на научните приноси

В чужбина има немалко на брой научни публикации по темата. За съжаление, те почти винаги са повлияни от конфесионална принадлежност или от субективизъм. Впоследствие римокатолическите изследователи изпадат в клирикализъм, а протестантските в антиклирикализъм. От гледна точка на православното догматическо богословие и двете позиции са сгрешени, но те влияят и на православни изследователи, които попадат под тяхното въздействие. Отчитам съдържателната част на дисертационния труд на Марта Георгиева като смел опит, може би не напълно успешен и сполучлив, но все пак опит, за една балансирана позиция по темата. Изследвани са трите йерархични степени на църквата през първите 4 века на базата на библейските текстове и изворите на древната християнска писменост през изследвания период. Дисертантът борави с изворите и чете текстовете на езика, на който са написани, като прави аналитични изводи. Като

цяло направените изводи са верни, има сполучливи малки тези, намерени са добри и сполучливи решения на конкретните задачи и се поставят нови задачи за изследване пред научната богословска общност в България.

4. Критични бележки и препоръки

4.1. Тезата на дисертационния труд не е добре формулирана. Пряко и директно изследване и доказване тезата на съчинението започва едва от трета глава и последната част от 2 глава, с.109.

4.2. Текстът на места е дидактичен и апологетичен, което отнема от научната му стойност, но пък го приближава повече към по-широк кръг читатели, които биха се радвали да го видят публикуван в книжно тяло;

4.3. Използването на критическата литература не е достатъчно сполучливо. Авторът нерядко представя мнение на конкретен изследовател по темата без своя позиция, като на места това оставя (създава) впечатление за хаотичност в текста. В този контекст е и застъпването на някои сгрешени тези, като тази относно аскетиката и монашеството и техния генезис, напр. архим. Йона счита появата на монашеството като бунт, което авторът приема безкритично (с.101). Същото се отнася и за текстовете на Дейвид Хънтър и Питър Браун, които са атрактивни за общ кръг читатели, но в научната им аргументация липсва църковният опит и традиция. Браун съзира първите монаси сред пътуващите мисионери на ранната църква, така както са описани в Дидахията, а в същността си това е харизматичното служение на апостолите през 2 век. Именно Дидахията е най-ранният извор след новозаветните текстове, който в текста не е достатъчно добре анализиран с оглед поставената тема.

4.4. Отчитам трудността на темата и предизвикателството пред това да се изпадне в една или друга крайност при защитаване на тезата и анализ на изворите, но очаквах една по-балансирана позиция от страна на дисертанта. Разбира се, право на автора е да отстоява своите възгледи, но дисертантът приема като свои тезите на някои римокатолически изследователи, които явно застъпват клирикализма. Трябва ясно да се подчертае, че в догматическото учение на ранната църква съществуват три йерархични степени, но няма разделение между тях и християните /народа Божий/. Свещенослужението не осъществява „връзката на Бога с хората като своеобразен триъгълник“ (с. 35); Евхаристийната жерва не „се принася само от свещенослужителя“, (с.147), а от цялата църква; свещенството не е „посредник между Бога и човека“ (с.54, 117, 156). Очаквах по-задълбочен анализ на светоотеческите текстове, които са първоначалния извор на твърдението за

посредничеството на свещенството между Бог и човек. Добре е направена връзката и от там съответните изводи относно значението на служението на иподякони, аколути, ексорсисти, анагности (четци), привратници и вдовици в ранната църква, като част от клира. Не достатъчно точен е анализът относно миряните презвитери според Апостолски постановления (с.134). Там става дума не за йерархичната степен на презвитера, а за духовно служение, каквато е по-късната практика на старчеството сред монасите, които може и да не са свещеници (Вж. Пушкив,Ф. Апостолско предание свещеномученика Иполита Римского. Учение о священстве.Церковь и время, 2009,1, с. 103 -124);

4.5. Не е ясно обособена разликата между презвитер и епископ през първите 3 века, кога и как тя се обособява и в какво се състои. Не е добре изследвана темата относно презвитерската степен и служение, чието начало е засвидетелствано още в новозаветните текстове;

4.6. В дисертационния труд са допуснати някои (не)съществени грешки:

Не св.Киприан Картагенски „първ въвежда на Запад tres substantiae“ (с. 145), а Тертулиан;

Мнението на архим. Авксентий Делипапазов, което авторът приема, че в ранната църква всеки може да проповядва (с. 77), не е вярно. То не се основава на изчерпателно изследване на изворите по въпроса. Вж. Чиликов, С. Въведение в богословието на отците, Пловдив, 2007, с. 65;

Св. Поликарп Смирненски не „е ученик на св. Игнатий Антиохийски“ (с. 150);

Решенията на Втория вселенски събор (7 правило) относно прекръщаването на еретици са за цялата църква и не е правилно твърдението, че „този въпрос още не е решен“(с. 121). Той е решен и ако има отделни случаи, когато се постъпва по друг начин-те са изключение от правилото;

В моята монография „Спасението на човека според св. Йоан Златоуст“ свещеникът не е описан само като свидетел при изповедта, както твърди дисертантът на с. 50, а и като тайноизвършител (с.155).

Във връзка с отправените по-горе забележки имам и три доизяснителни въпроса към дисертанта.

1.Какво разбира авторът под институционализиране на църквата, кога и как то започва и в какво точно се състои?

2.Каква е разликата между епископ и презвитер през 2 и 3 век според изворите от този период?

3.Какво е, според дисертанта, учението за покаянието и изповедта на св. Йоан Златоуст?

5. Данни за автореферата. Публикации и участие в научни форуми.

Авторефератът е съставен съгласно изискванията и коректно отразява съдържанието на дисертационния труд.

Дисертантът е предоставил пет научни публикации, които са в областта на защитавадения дисертационен труд.

6.Заклучение

Въпреки посочените грешки и неточности на дисертационния труд считам, че той отговаря на необходимите научни критерии. Поздравявам автора за избора на актуална тема и заявявам, че ще гласувам положително по процедурата на Марта Георгиева за присъждане на ОНС „Доктор” по професионално направление 2.4 Теология.

12.12.2021г.

свещ. доц. д-р Ст. Чиликов

София